

СУТНІСТЬ І РІЗНОВИДИ НАДНАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ОПОЗИЦІЙНОСТІ У КРАЇНАХ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ

Проаналізовано сутність та різновиди феномену наднаціональної політичної опозиційності у країнах Вишеградської групи, яка найчастіше реалізовується крізь призму опозиції ЄС. Виявлено форми та рівні наднаціональної опозиційності в країнах Вишеградської групи – переважно системну, ідеологічну, законотворчо-детерміновану і частково анти-системну, позаідеологічну і політично-детерміновану. З'ясовано, що на наднаціональному рівні політична опозиція країн Вишеградської групи, передусім до ЄС, є доволі антисистемною та визначається євроскептицизмом не лише окремих політиків та партій, а й загалом держав та їхніх політичних інститутів. Доведено, що деконструктивізація логіки системної взаємодії влади та опозиції на рівні окремих країн Вишеградської групи веде до деконструктивізації політичної опозиції на рівні наднаціональних відносин у регіоні.

Ключові слова: опозиція, національна та наднаціональна опозиція, системна й антисистемна опозиція, євроскептицизм, країни Вишеградської групи.

Країни Вишеградської групи – Польща, Словаччина, Угорщина та Чехія – це, незалежно від систем державного правління, реалізовуваних у них, парламентські демократії, які є членами цілої низки міжнародних і наднаціональних організацій, передусім ЄС і НАТО. Відтак поряд з детермінуванням політичного процесу у рамках конструктивізованого (чи системного) і частково деструктивізованого (антисистемного) зрізів, важливе значення у структуризації відносин політичної влади та політичної опозиції у країнах Вишеградської групи має апелювання до феномену та різновиду їхньої наднаціональності, яка особливо важливою стала напередодні, але головно після вступу Польщі, Словаччини, Угорщини та Чехії в НАТО і передусім в ЄС. Саме це актуалізує доцільність дослідження сутності та різновидів наднаціональної політичної опозиційності як опції політичного процесу у країнах Вишеградської групи.

Однак заявлена проблематика є слаборозвиненою на прикладі аналізованого регіону, а натомість значно більш окреслена на загальноєвропейському і теоретичному рівні. З-поміж провідних дослідників у цьому напрямі – Р. Балме та Д. Чабанет [1], А. Бенц [2], Я. Карлас [7], Г. Маркс, Л. Хугх, М. Нельсон і Е. Едвардс [11], Л. Мартін і Г. Ванберг [12], П. Мейр [9; 10], К. Неунрейтер [13], Т. Рауніо та М. Вібберг [14], М. Стінберген і Г. Маркс [15], Д. Фінке і Т. Даннволф [5], Р. Хольдхачер [6] й інші. Відтак мета дослідження полягає у перенесенні сутності феномену наднаціональної політичної опозиції з загальнотеоретичного рівня на емпіричний, зокрема на країни Вишеградської групи, на підставі чого можна виявити їхню регіональну специфіку та різновиди.

Пристаючи до розв'язання поставленої мети, передусім виходимо із зауваження К. Неунрейтера [13] про те, що наднаціональність політичної опозиції до ЄС і НАТО в країнах Вишеградської групи (як і в більшості країн-гомологів) може виявлятися різномірно і в формі: а) системної наднаціональної опозиційності, коли оспорується питання національного суверенітету, недостатньої передачі повноважень, обмеження обсягу компетенції (приміром, вільної торгівлі), ідеологічних застережень (у форматі протистояння посткомуністичних регламентацій ідеям ринкової інтеграції), культурної ідентичності, ксенофобії, глобальних і регіональних рішень, балансу сил окремих держав, а також співвідношення демократичності і недемократичності політичного процесу; б) процесуальної наднаціональної опозиційності, коли з погляду внесків, голосуючої сили/ваги і переваг окремих країн та цілих організацій дискутуються особливості реформування їх інституційної системи, функціонування й оцінювання їхньої фінансової структури та базові принципи діяльності (зокрема субсидіарність, прозорість тощо); в) політичної наднаціональної опозиційності, коли на рівні країн і організацій обговорюються параметри реформування та подальшого розвитку їхніх внутрішніх і зовнішніх напрямків політики, а також актуальні проблеми в рамках політики організацій.

Відтак наднаціональність політичної опозиційності у країнах Вишеградської групи може виявлятися як на рівні ключових функціональних інститутів державної влади, так і на рівні політичних партій і рухів тощо, оскільки проти наднаціональних організацій (передусім ЄС та НАТО) можуть виступати як держави в цілому (в цьому власне і є магістральна сутність наднаціональної опозиції),

так і окремі політсили (у формі євроскептичного дискурсу та діяльності). Щоправда, з огляду на те, що держава, її інститути і політсили (партії та рухи) у країнах Вишеградської групи є взаємозалежними у рамках конструкту представницької/парламентської демократії, а тому вони і окремішньо, і в комплексі можуть детермінувати наднаціональну опозицію, у тім числі й ЄС та НАТО.

З цього приводу апелюємо передусім до особливостей позиціонування як загалом країн, так і окремих політсил країн Вишеградської групи у рамках Європейського союзу. По-перше, звертаючись до ідеї П. Мейра про те, що ЄС здебільшого, але за умови відсутності будь-якого серйозного спалаху наднаціональної опозиційності, сприймається та функціонує як «прийнята у формі даності згода» [9, с. 4], сутність якої зводиться до так званого «дозвільного консенсусу». Тобто до консенсусу у тому сенсі, що в рамках ЄС досягнуто політичної згоди/домовленості про те, що процес євроінтеграції (у тім числі й країн Вишеградської групи) потрібно посилювати. А на це безумовно суттєво впливає, з однієї сторони, рівень довіри громадян окремих країн ЄС як до своїх національних політичних еліт та інститутів, так і до своїх та не своїх наднаціональних політичних еліт та інститутів, а з іншої сторони – рівень виконання ЄС і окремими його країнами своїх безпосередніх зобов'язань. І на противагу та по-друге, зважаючи на той факт, що ЄС у більшості країн Вишеградської групи не надто популярний серед виборців (принаймні порівняно з національним рівнем політичного процесу). Адже з роками (від моменту вступу Польщі, Словаччини, Угорщини і Чехії в ЄС у 2004 р., але особливо з 2008–2010 та 2014–2015 рр.) рівень довіри до нього зменшується. Відтак це засвідчує зростаючу наднаціональну опозиційність деяких країн та політсил країн Вишеградської групи, а також той факт, що наднаціональна опозиційність може бути використана політичними діячами та політсилами країн Вишеградської групи як на наднаціональному, так і на національному рівні. З цього приводу К. Ван дер Ейк і М. Франклін зазначають, що наднаціональна опозиційність деяких країн-членів ЄС є своєрідним політичним «сплячим гігантом», особливо на тлі того, що останніми роками європейські питання є «зрілими для політизації» [16, с. 47].

Цікаво також і те, що опозиційність країн Вишеградської групи (як і будь-яких інших країн-членів ЄС) Європейському союзу є доволі варіативною та стосується цілого набору політичних і довколаполітичних питань. Але зазвичай опозиційність виявляється як

протидія політиці, що пропагується на європейському рівні, а не як протидія Європейському союзу як політичній цілісності, контраверсією якої мало б стати бажання країн Вишеградської групи повернутись до феномену національної держави [9, с. 4]. Це регламентує, що наднаціональна опозиція ЄС, принаймні на рівні цілих держав і їхніх політичних інститутів, не є повною мірою антисистемною та деструктивною (хоча може бути і такою), а натомість найчастіше є системною (просистемною) та конструктивною, здебільшого відповідаючи класичним доробкам щодо розуміння відносин влади та опозиції на національному рівні [4, с. 19].

Відтак, будучи опозиційними Європейському союзу, країни та політичні інститути країн Вишеградської групи висловлюються здебільшого не проти, а за підтримку політичного, хоч і конкурентного статусу-кво [9, с. 5]. Водночас це зовсім не означає, що наднаціональна опозиція детермінується тими самими зв'язками між учасниками політичного процесу, що й національна опозиція. Так, з однієї сторони, у рамках ЄС функціонують уряди окремих країн-членів ЄС і опозиції окремих країн-членів ЄС (причому як національної, так і наднаціональної опозиції), однак вони не достатньою мірою сумуються у відповіді на питання про особливості відносин влади та «класичної» і «принципової» опозиції у політичній практиці Європейського союзу. Але, з іншої сторони, цілком очевидно, що окремі країни-члени ЄС (в тім числі країни Вишеградської групи, особливо – Польща й Угорщина, меншою мірою – Словаччина та Чехія) хоч і не завжди, але дійсно протиставляють свою державну національну політику наднаціональній політиці Європейського союзу. Врешті-решт, трапляється і так, що, будучи національно антисистемними, політичні сили (партії і рухи) окремих країн Вишеградської групи у формі подолання «надлишку консенсусу» [4, с. 19] виступають проти систем й істеблішменту і своїх національних держав, і загалом ЄС.

Причому згідно із правилом, відповідно до якого антисистемна опозиція послаблюється у випадку додаткового уповноваження системної опозиції, а натомість посилюється – у випадку послаблення системної опозиції. А відтак за логікою, згідно з якою якщо держава, її політичні інститути чи політичні сили не можуть організувати опозиції у ЄС, то вони змушені організовувати опозицію до ЄС. Інакше кажучи, наднаціональна опозиційність, у тім числі й країн Вишеградської групи, до, приміром, ЄС може набувати

форми євроскептицизму, якщо країни Вишеградської групи не спроможні досягнути своїх цілей, будучи в опозиції у ЄС [9]. Однак бути в опозиції у ЄС (а не до ЄС) доволі складно, бо за своєю суттю Європейський союз є функціональною «політією без політики» [10], а процес прийняття рішень у ньому значною мірою є територіально і структурно [8, с. 10] (з врахуванням національної системної та антисистемної опозиції і системної, процесуальної та політичної наднаціональної опозиції) деполітизованим прагненням країн-членів ЄС осягнути статусу «політій без політики» [13].

Саме тому наднаціональна опозиція країн Вишеградської групи, у тім числі й у ЄС і до ЄС, є маршрутизованою національною політичною конкуренцією у кожній з країн регіону та визначається співвідношенням влади/уряду та опозиції (причому як системної, так і антисистемної) саме на національному рівні. Хоча вона й трансплантується у наднаціональну опозицію не зовсім одноканально, адже інтерпретується політичною конкуренцією і на рівні національних міжінституційних відносин й міжпартійної конкуренції, і на рівні політичної конкуренції у наднаціональних владно-політичних інститутах. Цим фактом конструктивна опозиція у ЄС, особливо якщо вона не ефективна, часто підміняється антисистемною опозицією до ЄС.

Оскільки, як продемонстровано вище, наднаціональна конструктивна/системна опозиція в рамках ЄС є вкрай слабкою і дисфункціональною, то у випадку загострення протиріч між ЄС та окремими його країнами-членами, опозиційність цих країн інтегративним атрибутам ЄС автоматично сприймається як антисистемна наднаціональна опозиційність країн-членів ЄС, їхніх владних інститутів і політичних сил до ЄС. А це, у свою чергу, неминуче призводить не тільки до генерування, але й посилення євроскептицизму – причому не лише окремих політичних сил (партій і рухів), а й загалом цілих держав. Хоча, з іншої сторони, буває і так, що національні політичні опозиції окремих країн досягають політичних (зокрема законотворчих) цілей на національному і наднаціональному рівні, тим самим стаючи «превентивним клапаном» ідей євроскептицизму [9]. Відтак висновок, згідно з яким про наднаціональну опозицію на прикладі країн Вишеградської групи варто говорити щонайменше дворівнево: як про більш-менш системну/конструктивну, ідеологічну, законотворчо-детерміновану і як про здебільше антисистемну/деструктивну, позаідеологічну/популістську і політично-детерміновану.

Здебільшого системний/конструктивний варіант наднаціональної опозиційності у країнах Вишеградської групи прослідковуємо на тлі імплементації законодавчих актів, які приймають у ЄС, в національному правовому полі [5]. Річ у тому, що серед усіх наднаціональних законодавчих актів Європейського союзу національні перевірки і верифікації на практиці підлягає частина [2, с. 519]. Це означає, що влада і опозиція на національному рівні країн Вишеградської групи деякі законодавчі акти ЄС приймає та імплементує безоглядно, а деяким висловлює наднаціональну опозицію [5]. У цьому, з однієї сторони, немає нічого дивного, адже перевірка законодавства в ЄС є дворівневою [6]. Але з іншої сторони, такий атрибут нормотворення в ЄС пасивно, а інколи й активно зумовлює наднаціональність політичної опозиції. Це особливо вірно у тому випадку, коли на національному рівні політична/парламентська опозиція протистоїть урядовому кабінету меншості [6]. Це засвідчено статистично, бо саме у випадку урядів меншості зростає кількість експертиз/перевірок наднаціональних законодавчих актів, прийнятих на рівні ЄС. Більше того, практично прослідковано, що навіть у випадку урядів більшості, тобто загалом та як норма, і національна влада (уряди), і національна опозиція країн Вишеградської групи зацікавлені у верифікації законодавства ЄС. Щоправда, з тією відмінністю, що сильні опозиційні партії країн Вишеградської групи активно беруть участь у перевірці надмірно політизованих законодавчих актів, а слабкі опозиційні партії та урядові партії країн регіону беруть участь, як правило, у розгляді технічних атрибутів законодавчих пропозицій [5].

Як наслідок, з однієї сторони, це беззаперечно забезпечує компроміс легітимності й ефективності демократичного урядування, зокрема на стику його національного та наднаціонального рівнів [6] у «ланцюгу» делегування повноважень і відповідальності [3]. З другої сторони, це є передумовою політизації наднаціональної опозиційності країн Вишеградської групи, особливо з огляду на те, що після їхньої євроінтеграції чимало адміністративно-бюрократичних та політично-управлінських повноважень держав Вишеградської групи перейшло з національного на наднаціональний/європейський рівень [5]. Хоч водночас – унаслідок посилення інформаційної асиметрії між партіями влади/уряду й опозиції на національному рівні, бо саме урядовці та їхній бекграунд більш поінформовані про міжінституційні, національні та наднаціональні політичні процеси

й передумови законотворення. А відтак парламентська опозиція найбільше зацікавлена у їхній перевірці та у вирівнюванні інформаційного дисбалансу [5; 12].

Особливо на тлі постєвроінтеграційної інституційно-процесуальної і політично-поведінкової уповноваженості (більш, ніж раніше) легіслатур [7] країн Вишеградської групи як ключових каналів інформування та впливу національних політсил (партій і рухів, передусім опозиційних) на наднаціональні політичні структури ЄС [6] та національні політичні інститути держав регіону [3; 14]. Відтак це слушно та логічно детермінує той факт, що саме механізми парламентського контролю урядів й інших політичних інститутів у країнах Вишеградської групи є одним із ключових шляхів впливу опозиції не лише на формування, але й реформування політики – як на національному, так і на наднаціональному рівні [12, с. 20]. Причому такі механізми (насамперед верифікації європейського законодавства), а саме тому й наднаціональна опозиційність у країнах регіону статистично інтенсифікуються і частіше трапляються при посиленні конфліктів між владою/урядом та опозицією на національному рівні.

Щоправда, з огляду на те, що національні та наднаціональні опозиційні сили, на відміну від урядових сил, уповноважені впливати на законодавство та політику ЄС тільки через Європейський парламент, а не через Раду міністрів [6]. У підсумку це детермінує, що уповноваженість конструктивної наднаціональної опозиції у ЄС залежить від її відносної сили в Європейському парламенті порівняно з її силою в національному парламенті [5]. Для прикладу, опозиційні сили, які є сильними в Європарламенті, але слабкими на національному рівні, зосереджують свої зусилля на європейському рівні. Натомість опозиційні сили, які слабкі в Європарламенті, але сильні у національній легіслатурі, звикло намагаться впливати на власний уряд.

Це ж, як зазначено вище, доповнюється тим фактом, що: сила опозиції на національному рівні залежить від розміру та стабільності уряду; сила опозиції в Європарламенті/на наднаціональному рівні залежить від кількості, навичок та інформації депутатів опозиційних політсил, а також від мереж їхніх парламентарів у рамках ідеологічного протистояння в національних і європейських/наднаціональних легіслатурах. А також, як зауважує Р. Хольцхачер [6], інкорпорується у різних наслідках перевірки і верифікації по-

літичною опозицією не лише національного, а й наднаціонального законодавства, зокрема у: збільшенні ефективності урядів і систем урядування; підвищенні легітимності демократичного політичного режиму й «ланцюга» делегування повноважень і відповідальності; виявленні та каналізації розбіжностей і конфліктів у парламентах; підготовці політичної опозиції до урядування. Це, зважаючи на деполітизований характер міжінституційних відносин у ЄС та реальну слабкість конструктивної опозиції в його рамках (зокрема той факт, що в ЄС не існує традиційного поділу партій на владні й опозиційні), вимагає, щоб голос опозиційних політсил обов'язково був почутий на національному рівні, причому залежно від формальної та міжпартійної детермінації політичної опозиції.

У свою чергу, і системний/конструктивний, і антисистемний/деструктивний зріз та варіант наднаціональної опозиційності у країнах Вишеградської групи здебільшого прослідковуємо на прикладі феномену євроскептицизму як форми політичної (і національної, і наднаціональної) опозиції у регіоні. Сутність євроскептицизму як дискурсивної практики і національної, і наднаціональної та антиінтеграційної політичної опозиції до сутності, «державності», компетенцій і конституційного врегулювання ЄС [9] похідна від того факту, що деякі громадяни, політики і політсили, а інколи навіть політичні інститути і в цілому держави Вишеградської групи (особливо Польща, Угорщина та Чехія – різного часу), будучи в «політичній апатії» [1, с. 10–11], у тому числі не отримавши очікуваних преференцій від ЄС та не погоджуючись з орієнтаціями і наслідками державної політики ЄС, помірно скептично чи радикально скептично ставляться до Європейського союзу, його «дозвільного консенсусу», олігархічності, елітизму і служіння інтересам впливової меншості (зокрема великого бізнесу, фінансового капіталу, а також «бюрократичної гегемонії наднаціональної технократії» [1, с. 1]). Чи навіть заперечують доцільність ЄС, виявляючи таким чином особливості своєї культурної та національної ідентичності, політичного і соціально-економічного розвитку тощо, а відтак значною мірою підтримуючи демократичність процедур у рамках ЄС [1, с. 2].

Причому у випадку країн Вишеградської групи це спостерігалось постійно – як напередодні вступу країн регіону у ЄС, так і після цього, особливо з 2008–2009 (від моменту початку фінансово-економічної кризи) та 2014–2015 рр. (від моменту загострення європейської міграційної кризи). Відтак євроскептицизм, доволі часто навіть

сприймаючись як неминуче, системне і «прохідне явище» й своєрідна «сітка у системі», в країнах Вишеградської групи все ж здебільшого раціоналізований і небезпідставний, адже характеризується доволі значною політично-електоральною впливовістю та зумовлений різними «реальними» чинниками. Зокрема: а) впливом конструювання та функціонування ринку ЄС на національні уряди/економіки країн Вишеградської групи, які часто змушені надмірно лібералізувати процес формування економічної політики, тим самим ставлячи під загрозу національну економічну конкуренцію, міграційну і соціально-пенсійну політику та завдання конструювання національних держав добробуту; б) політичним та культурним/ідентифікаційним впливом ЄС на ідею створення наднаціональної європейської державності, а відтак розумінням політсил і громадян країн Вишеградської групи того, що євроінтеграційні процеси загрожують їм втратою національної ідентичності, знижують автономію національної держави та створюють нову політичну й централізовану спільноту із превалюванням у ній колективних і зобов'язальних рішень; в) обмеженістю впливу політики ЄС на партійні системи країн Вишеградської групи, а відтак відсутністю національних партійних систем, у яких функціонують лише партії, які займаються винятково питаннями і проблематикою європейської інтеграції [10].

Сумарно це означає, що наднаціональна опозиційність країн і політичних сил країн Вишеградської групи у формі євроскептицизму зумовлена превалюванням «негативної європейської інтеграції» над «позитивною європейською інтеграцією». Через це євроскептики (громадяни і політсили з державно-інтервенціоністськими настроями) протидіють єврофілам (громадянам і політсилам, які натомість націлені на подальшу євроінтеграцію і європейську ідентичність як передумови функціонування розширеного й більш демократичного та конкурентного ЄС). Відтак сутність євроскептицизму як форми наднаціональної опозиційності, у тому числі й країн Вишеградської групи, виявляється в тім, що чимало громадян і політсил у регіоні вважають, що політика на національному рівні має залишатися самостійною, а тому і має переважати над рішеннями, прийнятими на рівні ЄС. Це вкрай важливо хоча б тому, що «потенціал політизації європейської інтеграції» [16] є не просто ситуативно-варіативним, а детермінантним, оскільки може використовуватись і використовується національними силами країн Вишеградської групи. Причому не лише опозиційними, а і владними/урядовими, оскільки

ки, конфліктуючи між собою з приводу питань та очікуваних наслідків європейської інтеграції у ліво-правому ідеологічному спектрі, вони переносять євроскептицизм з національного рівня на наднаціональний [15; 16], чим, крім всього іншого, окреслюють протистояння країн «нової Європи» з країнами «старої Європи».

Відтак це означає, що конфігурація національних партійних систем у країнах Вишеградської групи (як і в будь-яких країнах ЄС), зокрема логіка міжпартійної конкуренції між владою/урядом і опозицією у ліво-правому ідеологічному спектрі та залученості і відповіді на неї виборців, зачіпає мобілізацію опозиції (зокрема наднаціональної опозиційності у форматі національної опозиції і/чи влади/уряду) проти ЄС [11]. Доповнюється це тим, що євроскептицизм у країнах Вишеградської групи за своєю природою та спрямуванням генерується і структуризується не лише політично, а й культурно (ідентифікаційно) та економічно (соціально-економічно). Тому євроскептицизм у країнах Вишеградської групи є щонайменше тривимірним, причому кожний із його вимірів (політичний, соціально-економічний/економічний та культурний/ідентифікаційний) накладається на національну та наднаціональну конкуренцію партій і рухів у ліво-правому ідеологічному спектрі. Відтак ці процеси взаємозалежні та взаємодоповнюючі і підлягають постійному політичному узгодженню й конструктивізації, хоча зовсім не виключають переважно антисистемний та деконструктивний варіант євроскептицизму.

У підсумку це засвідчує, що на наднаціональному рівні політична опозиція країн Вишеградської групи (найперше – Польщі й Угорщини, а вже потім – Словаччини й Чехії), передусім до ЄС, є доволі антисистемною та визначається євроскептицизмом не лише окремих політиків і політсил, а й загалом держав і їхніх політичних інститутів. Крім того, аргументовано, що навіть незначна деконструктивізація усталеної логіки системної взаємодії влади та опозиції на рівні окремих держав регіону призводить до суттєвої деконструктивізації й антисистемізації політичної опозиції на рівні наднаціональних відносин і політичних інститутів (передусім до ЄС).

Бібліографічний список:

1. Balme R., Chabanet D. European Governance and Democracy : Power and Protest in the EU. Rowman & Littlefield Publishers Inc : Lanham, 2008. 267 p.
2. Benz A. Conclusion : Linking research on Europeanisation and National Parliaments. *The Journal of Legislative Studies*. 2001. Vol. 11. No. 3–4. P. 508–521.

3. Bergman T., Müller W., Strom K. Magnus Blomgren Democratic Delegation and Accountability : Cross-national Patterns. Strom K., Müller W., Bergman T. *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*. Oxford : Oxford University Press, 2003. P. 109-220.
4. Dahl R. Reflections on Opposition in Western Democracies. *Government and Opposition*. 1965. Vol. 1. No. 1. P. 7-24.
5. Finke D., Dannwolf T. Domestic Scrutiny of European Union Politics : Between Whistle Blowing and Opposition Control. *Paper prepared for presentation at the First Annual Conference of the European Political Science Association*. Dublin, 16-18 June 2011. 29 p.
6. Holzhaacker R. The power of opposition parliamentary party groups in European scrutiny. *The Journal of Legislative Studies*. 2005. Vol. 11. No. 3. P. 428-445.
7. Karlas J. Parliamentary control of EU affairs in Central and Eastern Europe : explaining the variation. *Journal of European Public Policy*. 2011. Vol. 18. No. 2. P. 258-273.
8. Lipset S. Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments : An Introduction / S. M. Lipset, Stein Rokkan . Lipset S., Rokkan S. *Party Systems and Voter Alignments*. New York : Free Press, 1967. P. 6-26.
9. Mair P. Political Opposition and the European Union. *Government and Opposition*. 2007. Vol. 42. No. 1. P. 1-17.
10. Mair P. The Limited Impact of Europe on National Party Systems. *West European Politics*. 2000. Vol. 23. No. 4. P. 27-51.
11. Marks G., H. Liesbet, M. Nelson, Erica Edwards. Party Competition and European Integration in the East and West. Different Structure, Same Causality. *Comparative Political Studies*. 2004. Vol. 39. P. 155-175.
12. Martin L., Vanberg G. Policing the Bargain : Coalition Government and Parliamentary Scrutiny. *American Journal of Political Science*. 2004. Vol. 48. No. 1. P. 13-27.
13. Neunreither K. Governance without opposition : the case of the European Union. *Government and Opposition*. 1998. Vol. 33. No. 4. P. 419-441.
14. Raunio T., Wiberg How to Measure Matti the Europeanisation of a National Legislature? *Scandinavian Political Studies*. 2010. Vol. 33. No. 1. P. 74-92.
15. Steenbergen M., Marks G. Introduction : Models of political conflict in the European Union. *European Integration and Political Conflict*. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. P. 1-10.
16. van der Eijk C. Potential for Contestation on European Matters at National Elections in Europe / Cees van der Eijk, Mark N. Franklin. Marks G., Steenbergen Marco R. *European Integration and Political Conflict*. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. P. 32-50.

The article is devoted to analyzing the essence and varieties of the phenomenon of supra-national political opposition in the countries of the Visegrad Group, which is most often realized through the prism of the opposition to the EU. The author revealed the forms and levels of supra-national opposition in the countries of the Visegrad group. i.e. mostly systemic, ideological, legislatively determined and partly anti-systemic, extra-ideological, politically determined. It is motivated that the political opposition of the countries of the

Visegrad Group at the supra-national level, especially to the EU, is rather anti-systemic and is determined not only by certain politicians and parties, but also by states and their political institutions. The researcher proved that the deconstruction of the logic of the systemic interaction between power and opposition at the level of national countries of the Visegrad Group leads to the deconstruction of political opposition at the level of supra-national relations in the region.

Keywords: *opposition, national and supra-national opposition, systemic and anti-system opposition, Euroscepticism, countries of the Visegrad group.*

УДК .342.4(045)

Шамрай В.В, КНУ імені Тараса Шевченка

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА МІЖДЕРЖАВНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ЧИННИК КОНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Стаття присвячена теоретико-методологічним підходам до визначення впливу процесів глобалізації на розвиток конституційного права у сучасних умовах європейської міждержавної інтеграції з точки зору пошуку ефективних засобів комплексної правової модернізації суспільства. Автор аналізує юридичний зміст правової глобалізації, показує її специфічні особливості, розкриває значення процесів удосконалення базових елементів суспільних відносин та конституційної модернізації суспільства і держави у сучасних умовах правової глобалізації та європейської міждержавної інтеграції. Наголошується на необхідності подальшого удосконалення конституційно-правового регулювання найважливіших суспільних відносин як ключового напрямку правової модернізації суспільних відносин у сучасній демократичній державі, побудованій на принципових засадах європейського конституціоналізму.

Ключові слова: *конституційне право, конституційна реформа, правова модернізація, суспільство, національна правова система, глобалізація.*

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку конституційного права одним з найбільш актуальних є дослідження сутності процесів конституціоналізації міжнародного права, оскільки в умовах глобалізації та міждержавної інтеграції вказані процеси визначають подальші тенденції формування конституційно-право-